

Családtörténet

1982. december 4.

Drága kis Annácskám!

Neked szeretném teleírni (ha nem is éppen tele) ezt a füzetet. Családunk történetét akarom beleírni, apai és anyai családunkét, vagyis a te ükapáddal és ükanyáddal kezdeném, mégpedig az én anyám nagyszüleivel, mert ezeknek a történetét jobban ismerem, mint apai családomét. Ne várj valami hősi történetet, sem kronologikus sorrendet, minderről úgy fogok írni, ahogy az emlékeim és hiányos ismereteim elébem jönnek.

Kezdem tehát *Politzer Sámuel* úrral, anyám nagyapjával, aki tekintélyes gabonakereskedő volt Miskolc városában. Onnan gondolom, hogy igen jómódú lehetett, mert a családi legenda szerint négylovas hintóval ment el menyasszonyáért, Rózáért, akinek sem családnevét, sem származási helyét sajnos nem ismerem. Öregkori képeiket viszont gyermekkoromban láttam, mert ezek mint nagyformájú képek, ott függtek gyermekeik otthonában, a hálósobában a házastársi kettős ágyak felett. Dédnagymamámon gyöngyös mantilla, afféle körgallér és csipke főkötő, dédnagyapámon bajusz és szakáll.

Ennek a miskolci házaspárnak az idők folyamán kilenc gyermeke született. Elfelejtettem említeni, hogy a házasságkötés kb. az 1800-as évek elején lehetett. A kilenc gyermek:

1. Ferenc (Feri bácsi)
2. József (Józsi bácsi)
3. Júlia (Juli néni)
4. Mária (Marika néni, nagyanyám)
5. Lina (Lina néni)
6. Ida (Ida néni)
7. Emma (Emma néni)
8. Vilma (Vilma néni) (Mucus)
9. Zsigmond (Zsiga bácsi)

Mondóka a sokleányos családokban:

Egy (leánygyermek) = szerencse

Kettő = áldás.

Három = elég.

Négy = sok.

Öt = ínség.

Hat = átok.

I.

Feri bácsi

Ő volt a legidősebb a kilenc testvér között. Róla nem sokat tudok. Fényképét, illetve „daguerrotypiáját” láttam nagyanyámnál. Komoly, szakállas fiatalember volt. Rendkívül tehetséges kereskedő. Apjának felvilágosodottságára vall, hogy egész fiatalon kiküldi Angliába, hol egy nagy szőrmecegnél talált elhelyezkedésre. Itt kitanulta a szakmát, de sajnos a szeme egyre gyengült, végül teljesen megvakult. Ekkor hazament a szülői házba és maga

helyett alig 1-2 évvel fiatalabb öccsét, Józsi bácsit küldte ki Londonba. Ő maga otthon búskomor lett s igen fiatalon meg is halt.

II.

Józsi bácsi

Róla már többet tudok, bár természetesen személyesen nem ismerhettem. De a gyermekeit igen, róluk majd később. Józsi bácsi még bátyjánál is tehetségesebbnek bizonyult. A cég tulajdonosa annyira megszerette, hogy később társul vette maga mellé. Mikor a senior főnök meghalt, a cég teljes egészében Józsi bácsi tulajdona lett. Ekkor hazajött és megnősült. Kassai, igen előkelő család, a Valatin család leányát vette el, ki anyám szerint lófogú, cseppet sem szép lány volt, de valószínűleg vagyonos, és ez abban az időben igen döntő tényező lehetett, pláne egy üzletembernél. Az esküvőre Józsi bácsi egy olyan bundát hozott az édesanyjának, ami kívül a legfinomabb fekete plüss volt, teljes hosszában (földig ért!) bélelve világosszürke mókusprémmel, nagy cobolygallérral és kézelővel és az elején is végig cobollyal szegve. (A coboly olyasféle prém, mint a nerc, csak még finomabb és drágább). Ennek a bundának van egy későbbi története, amit majd a kellő helyen, nagyanyám történeténél fogok elmesélni. Itt csak annyit, hogy a fekete plüss részéből anyám egy rövid kabátkát csináltatott, ami anyám halála után Babilla nagyanyádnál maradt s amit te is láthattál 1982-ben, mikor is a te édesanyád, Juli viselte otthon egy darabig a hideg őszi napokon, mikor a lakást renoválták s fűtés nem lévén hideg volt.

Józsi bácsi feleségével visszautazott Londonba s magával vitte (vagy később vitette ki?) a legfiatalabb Politzer testvért, Zsigmondot, aki akkor 15 éves volt. Őt később cégtársul maga mellé vette s ő is, később Zsigmond is igen gazdag emberek lettek, de erről is majd később.

Józsi bácsiéknak három gyermekük volt: *Bertis*, *Gladys* és *Amy*, kiknek gyermekkori képét éppen 1982-ben találtam meg, nagynéném, Dénes Edéné, Lilly néni gondozónőjénél. (A néni ekkor már nem élt.)

Józsi bácsi feleségével és három gyermekével időnként hazajött Magyarországra, s mikor szülei már nem éltek, Budapesten, hol négy testvére élt és a Valatin család is ott lakott. Ezek a látogatások anyám elbeszélése szerint nagy szenzációt jelentettek: az angol unokatestvéreket és mindenkinek sok ajándékot, mert J. bácsi igen bőkezű, gavallér ember volt, tudtommal a testvéreit is támogatta. Idővel fia, *Bertis* is cégtársa lett. Bűbájosan kedves, szép ember volt, én még ismertem mind a három testvért, persze már idősebb korukban, 1932-ben, mikor először voltam Londonban. Bertis angol felesége akkor már nem élt, de a tündérszép lányára emlékszem. *Gladys* soha nem ment férjhez, én már csak idősen ismertem, de a fiatal gyermekkori képen is látszik, hogy nagy szépség nem lehetett. Túl hosszú arca volt, de szép szőke haja. Az anyja családjára hasonlított, míg Bertis és Amy kimondottan szépek voltak s tiszta Politzer-arc mindkettő.

Amyt is ismertem, nem is olyan idős korában, 1932-ben. kb. az ötvenes éveiben járhatott. Többször voltam nála ebéden. (Gladysnál laktam 1934-ben), kedves, bájos, közvetlen, szép asszony volt, akkor már özvegy. Egyetlen fiát az első világháborúban veszítette el.

A három testvér nagyon összetartott és különösen a két leány.

Gladys a St. John és Wood N. W. nevű belvárosi kerületben lakott, Hannover (...) 24-ben, gyönyörű lakásban, Itt laktam nála egy tündéri vendégszobában.

Józsi bácsi nem sokkal az én születésem előtt meghalt, de anyámnak még ő küldött 10000 aranykorona hozományt 1903-ban egy 12 személyes angol-ezüst evőeszköz készletet (jelenleg Sándor-Juli tulajdona) és egy gyönyörű barokk ezüst cukortartót, mely nálam van. (Az is lehet, hogy az ezüst tárgyakat már Zsiga bácsi küldte, aki már akkor szintén megnősült.) Egy nagy ezüst (...), „(...)” is az ő ajándékuk volt vagy a Józsi bácsié. Ez vert ezüst, szép formájú tál *jelenleg Magdánál*. Józsi bácsit az egész család mindvégig a legnagyobb tisztelettel emlegette, mint igazi „self made man”-t, ki saját tehetségével és szorgalmával szerezte vagyonát.

III. Juli néni

A nőtestvérek közül ő volt a legidősebb és a legnagyobb tekintélynek örvendett. Gyermekkorunkban minden ünnepen, születésnapján, névnapján szépen felöltözve, kezünkben virágcsokorral meglátogattuk és tolmácsoltuk szüleink jókívánságait is. Hogy ők is elmentek-e hozzá, azt nem tudom. De azt igen, hogy a mi családukban, a hat nővér közül legalább kettő, de néha több is haragban volt egymással. Mi, gyerekek nem ismertük ki magunkat abban a hazug dzsungelben, és miután ilyenkor a családi pletykákat nem volt szabad elmondani, minden kérdezősködésre azt kellett felelnünk: „Nem tudom.” Képzelem, Juli néni milyen hülye gyerekeknek tarthatott bennünket! Ő méltóságteljesen ült egy nagy fotelben, a fejét néha kapkodta, mert volt egy „tik”-je, valami régi betegség maradványa. Minket ez bámulattal töltött el. Gyönyörű lakása volt, fehérkötényes, bóbítás szobalány nyitott ajtót és szolgálta fel az uzsonna csokoládét, amit – emlékszem – reszketve ittam meg, nehogy leöntsem az ünnepi fehér matrózbúzomat. Férje, Blayer, majd később magyarosítva Bálint bácsi korán meghalt, én nem emlékszem, hogy ismertem volna. Azt sem tudom, mi volt a foglalkozása. Juli néninek három fia volt, a három Bálint fiú, *Zoltán*, *Imre* és *Rezső*. Mind a három nagy karriert futott be. A két nagyobbik idősebb volt anyámnál, Rezső kb. vele volt egyidős. Anyám elbeszéléseiből tudom, hogy ő állandóan náluk volt és minden fiús játékukban részt vett. Azt is mesélte, hogy Rezsőnek volt egy nagyon szép „penecilusa” (...), a törökmézes bácsitól vásárolt időnként valami csokoládégolyót, egyet vagy többet, „Jókai golyó” volt a neve, azt nem tudom, de a „penecilussal” mindegyiket akkurátusan négyfelé vágta a három fiúnak és anyámnak, akit befogadtak maguk közé. Hazamenet előtt Juli néni nem győzte kibogozni és megfésülni anyám gyönyörű hosszú szőke haját, melyet később, 15 éves korabeli fényképe szerint koszorúban hordott.

Zoltán. Nekem Zoltán bácsi. Kiváló tehetségű építész, illetve építőművész, mint ő magát is nevezte. Pályája elején, a múlt század vége felé megnyerte a párizsi világiállítás magyar pavilonjára kitűzött pályázatot, ő is építette fel s ezzel egyszerre országos hírre tett szert. Ezután érte a csapás: súlyos ízületi gyulladást kapott, mely részben megbénította jobb kezét, egyik lábát, úgyhogy bár később meggyógyult, tökéletesen rajzolni többé nem tudott és kissé bicegett is. (Ezzel együtt nagyon jó megjelenésű, elegáns ember volt. Én már ilyennek ismertem.) Ekkor társult Jámbor Lajos építésszel, ki jó barátja volt és szintén igen tehetséges. (...) nagyon megfelelt, mert igazán jámbor, szelíd kis ember volt. Így igen összeillettek, mert Zoltán inkább rabiátus hajlandóságú, diktatórikus modorú volt. *Bálint* és *Jámbor* néven igen elismert építészek voltak, részt vettek a városligeti Millenniumi Emlékmű építésében is, azonkívül számos gyönyörű budapesti bérház és villa viselte falán a márványtáblát, mely B. és J. építészek nevet tüntette fel. Többek között a Budafoki út 9–11.,

mely az ő tulajdonuk volt. (Lehet, hogy csak Zoltáné.) Itt lakott Zoltán, gyönyörű ötszobás lakásban és itt volt a manzárdban a műtermük is. Később még több pályázatot nyertek meg, például kb. 1930-ban a milánói világkiállítás magyar pavilonját is ők építették. Akkor már nagy barátságban voltam Zoltánnal, de erről majd később írok. Most csak annyit, hogy a milánói pavilon az óbudai Goldberger gyár direkt arra a célra nekik külön gyártott „(...)” selyemmel volt dekorálva, melyből én annyit kaptam, hogy egy gyönyörű nyári estélyi ruhám lett belőle. Most tudtam meg Bálint Andrástól – ki Zoltán bácsi unokája –, hogy ők építették a mai Külügyminisztériumot, a hajdani Számvevőszéket.

Zoltán felesége Keda (...) Stefánia, gyönyörű szőke asszony volt, ha jól tudom, horvát származású. Anyámmal és később velem is igen szimpatizált. Végtelenül kedves teremtés volt. Egyetlen fiuk, Péter nálam 4-5 évvel fiatalabb lehetett, de ez nem volt akadály annak, hogy – mikor később minden vasárnap náluk ebédeltem – ebéd előtt igen jól játszunk együtt. Én akkor 18 éves voltam, érettségi után, a kereskedelmi Akadémiára jártam, ő olyan 13-14 éves lehetett. Ma egyetemi tanár, ha jól tudom, biológus és apja *Bálint András* színművész. Nekem Péter másod-unokatestvérem, Sándornak András harmad-unokatestvére, tehát vérrokon. Éppen a napokban láttam a TV-ben a „Stúdió 82”-ben. Interjút adott, említette, hogy nem tagja egy színháznak sem, hanem egy monodrámával önálló estre készül. Egyébként semmi közelebbit nem tudok róla, ő meg bizonyára azt sem tudja, hogy én a világon vagyok.

Kb. 1920-ban (az évszámot nem tudom pontosan) Stefi néni elvált Zoltántól, bár úgy tudom, jól éltek, Stefi mondta anyámnak, hogy ha Zoltán nem engedi el, ő nem is vált volna. Mint mondtam, nagyon szép asszony volt, Lobmayer professzor, ki akkor az Apponyi poliklinika (később Szövetség utcai kórház) igazgató főorvosa volt, beleszeretett és el is vette feleségül. Péter akkor kisfiú volt, nem tudom, előbb volt-e az apjánál vagy később, de azt hiszem, előbb. Zoltán bácsinak csodálatos lakása volt, óriási könyvtára, bibliofil, könyvgyűjtő volt. Sokat jártam hozzá, erről majd később, az én történetemnél, de Lobmayerékhez is, kik valahol a Múzeum körút közelében laktak. Zoltán később „felfedezett” egy Gizi nevű fiatal manikűröslányt, szép kis szőke lány volt, ezt kitaníttatta, azután odavette magához, mint „titkárnőt”, a könyvtárát is vele rendeztette. Rajta kívül egy házvezetőnőt is tartott, meg egy Mariska nevű igen kedves szobalányt. Falusi lány volt, mikor először vette fel a telefont, így jelentkezett: „Itt a Mariska beszél.” – Zoltán rendkívül művelt, nagy kultúrájú ember volt, műgyűjtő és műértő. Sokat járt aukciókra, hová néha engem is magával vitt. Majd később elmondom, hogyan kerültem igen jó barátságba vele, sokat tanultam tőle és általa. Mikor férjhez mentem Melindához, éppen Londonban volt, mikor hazajött, rövidesen meghalt, el se búcsúzhattam tőle.

Bálint Imre. Az én drága, gyönyörű Imre bácsim! Ő külföldön élt, gyerekkoromban nem ismertem. Kb. 16-17 éves lehettem, mikor az édesanyja temetésére hazajött. Azonnal beleszerettem. Bátyjával és öccsével ellentétben, kik testesebb alakúak voltak, Imre olyan volt, ahogy mi egy angol lordot elképzelünk. Fekete, sima haja volt, magas, szikár, elegáns megjelenés. Igazi diplomata külső. Az is volt, a törökországi magyar követségen követségi titkár. Mikor Juli néni – édesanyja – meghalt, a lakásában gyűlt össze a család és a három fivér mindenkinek ajándékozott valami emléket. Én megláttam Imrének egy szép fényképét, és könyörögtem, hogy azt adják nekem. Se ékszer, se más értéktárgy nem kellett, csak az Imre fényképe. Ezt aztán meg is kaptam a következő dedikációval: „Szép kis Mártha húgomnak szeretettel – Imre bácsi.” Nagyon boldog voltam vele. Aztán ő visszautazott külföldre, én meg szomorú óráimban képes voltam magam elé tenni a képet és még tanulás közben is órákig bámulni. Azt hiszem, első szerelmem volt.

Imre történetét sokkal később, évek múlva egyszer ő maga mondta el nekem Bécsben. Fiatalember volt, mint említettem követségi titkár. Beleszeretett egy nagyon magas rangú török főúr lányába. Az is viszonzta érzelmeit. A szerelemből azonban nem lett házasság: a papának nem volt elég vőnek a fiatal titkár, nem adták hozzá a lányt. Imre akkor lemondott a diplomáciai pályáról, először – úgy tudom – Pesten próbálkozott valami nagyszabású útburkolási vállalattal, valami találmánya is volt és részt vett vállalatával az Andrássy út makadámút burkolásában. Később a minisztériumba került (hogymelyikbe, nem tudom)*, majd áthelyezték Bécsbe, hol miniszteri tanácsosi rangot ért el. Megnősült, egy prágai lányt vett el, egy fiuk volt *Jancsi*. Hogy ennek a fiúnak mi volt a foglalkozása, nem tudom. Később, felnőtt korában Pesten élt, szép kis felesége volt, egyszer voltam náluk Szent István parki lakásukban. Később kivándoroltak Dél-Amerikába, Jancsi ott fiatalon meghalt, különös véletlen folytán most kaptam hírt arról, hogy özvegye most is ott él.

Imre prágai felesége korán meghalt. (Mozartgasse 5. alatt laktak, ide egyszer meghívtak engem. A meghívás későn talált meg, mert nyaralni voltunk és nekem már haza kellett mennem: kezdődött az iskola, ha jól emlékszem VIII. gimnazista voltam, tehát az érettségi éve és akkor nem lehetett mulasztani.) A temetésén megismerkedett az elhalt feleségnek egy rokonával, egy özvegy Baronin Steinnel, ki igen gazdag asszony volt. A szó szoros értelmében férjül vette a még akkor is nagyon elegáns, jó külsejű Imrét. Francinak hívták, azt hiszem, idősebb volt Imrénél, hervadó szőke szépség. Csodálatos palotája volt Bécsben, a Diplomata Viertelben, a Schwaczenberg Platzhoz közel, szemben a botanikus kerttel. Jaquim-gasse volt az utca neve, a számra már nem emlékszem. Ez egy háromemeletes épület volt, Franzinak még az apja építette, ki (...) -gyáros volt. Ő látta el a piros, bojtos felfedővel az egész Balkánt, sőt, talán még más országokat is. A palotát három gyermekének szánta, mindegyiküknek egy-egy emeletet. Itt lakott Imre–Franzi egy 8 szobás lakásban az első emeleten, a ház földszintjén portás, a manzárdban a cselédség, illetve a „személyzet” szobái. A hallban szökőkút, a lift egyenesen ide hozta fel a belépőket. A későbbi évek folyamán többször voltam náluk vendég. Először akkor találkoztunk, mikor én 1932-ben Londonból hazafelé jövet, Bécsben anyámmal találkoztam. Vele látogattuk meg Imre–Francit. A lányával laktak együtt a Jaquin-gassei palotában. Ez a lány, Liesl akkor fiatal asszony volt, egy Wolf Lexi nevű dúsgazdag fiatal ember felesége, volt egy 2-3 éves kicsi fiuk is. Minket nagyon szívesen fogadtak, meg is hívtak volna magukhoz, de ennek már nem emlékszem, milyen akadálya volt. Így én anyámmal kerestem magamnak egy nyaralóhelyet, mert a tanítás kezdetéig volt még vagy két hetem (akkor már tanítottam) és a londoni út fáradalmait ki akartam pihenni. Így kerültem a Schafbergre, ez valahol Bécs környékén volt, ahol egy szép kis hegyi szállodában nagyon kellemes két hetet töltöttem. Mama hazautazott, én többször bejártam Franciékhöz, akik azután a karácsonyi szünetre meghívtak magukhoz. Erről a karácsonyról majd később írok, most csak annyit, hogy Liesl-lel nagyon összebarátkoztunk, később, 1969-ben voltam is nála Aussenben és Bécsben, sőt, most is időnként váltunk egy-egy levelet, lapot egymással. 1938-ban Hitler elől Budapestre menekültek, sikerült nekik – ha nem is mind a nyolc szobát, de – annyi bútort áthozniuk, hogy Budán egy nagyon szép négyszobás lakásban helyezkedtek el. Mi többször voltunk náluk meghívva. Pistát, nagyapát is megszerették, kisfiuknak gyermek (...) volt és többször hívták bridzselni is. – Azután '38 karácsonyán én férjhez mentem Laci bácsihoz, elkerültem Pestről Nagykárolyra. Lieslékat 1944-ben láttam viszont, a német-nyilas rémuralom idején. Laci bácsi (férjem) szerzett nekik hamis papírokat, ezzel költöztek el valahová a Damjanich

* Külügy.

utca környékére. Imre bácsi akkor már nem élt, csak Liesl, a férje Lexi és Franci voltak ott, na meg az akkor kb. 16 éves fiuk. Mikor Lacival megkerestük őket, a bárónő – Franci – épp a konyhát sikálta, Liesl azt hiszem, főzött, Lexi egy nagy szatyorral épp hazajött valami élelmiszervadászatról. A fiú a Piarista Gimnáziumba járt, innen vitték el a nyilasok vagy a németek leventének, hogy soha többé vissza ne jöjjön. A felszabadulás után találkoztam az apjával, Lexivel a Vörösmarty téren, ahol sírva, zokogva mondta a máskor mindig jókedvű ember: „Der Bub is nicht zurückgekommen”. Nemsokára rákban meg is halt. Liesl az anyjával még sokáig Pesten élt. Sokféle állással próbálkozott, hogy meg tudjanak élni. Franci közben nem vett tudomást a nehéz időkről, élte a maga életét, kártyázott, barátkozott, hagyta a lányát kínlódní. Liesl viszont nagyon ügyesen, valahogy diplomáciai úton visszaigényelte a bécsi vagyont és anyjával végül is visszaköltözött Bécsbe. A Jaquingassei palotával nem tudom, mi lett, de azt tudom, hogy egy óriási dupla bérháza van ma is (lehet, hogy több is) a Waagasse 5. szám alatt. Közben férjhez ment egy nála jóval idősebb ügyvédhez, dr. Leo Collinshoz, akivel jó házasséget élt. Náluk voltam 1969-ben Altansée-ben, ahol minden évben szép kis villát béreltek, később pedig ideadták a bécsi lakás kulcsát, ahol egy igen kellemes hetet töltöttem. Innen mentem azután Pestre Sándor–Juli esküvőjére 1969 szeptemberében.

A harmadik „Bálint fiú” *Rezső*. (Véletlenül majdnem kihagytam a sorból, pedig hármuk közül végül is ő csinálta a legnagyobb karriert.) Nekünk Rezső bácsi, a világnak: dr. Bálint Rezső egyetemi nyilvános rendes tanár, belgyógyász professzor, az I. számú Belklinika igazgató professzora, európai hírnév orvos. A Sándor tér (mai nevét nem tudom) 3. szám alatt lakott anyjával, Juli nénivel egy házban, de külön lakásban, hol a rendelője is volt. Nagyon jóképű, kissé hízásra hajlamos testalkatú, kedves, barátságos ember volt, ki a családnak mindég rendelkezésére állt, akármi bajunk volt, hozzá mindig elmehettünk vagy komolyabb esetekben ő jött el hozzánk. A neve elég volt, hogy bármilyen más szakorvos is rendelkezésünkre álljon. Apámat egy évig tartotta a klinikáján, mely először a belső Üllői úton volt, azután – mikor a modern új klinikák felépültek – az övé is kikerült a külső Üllői útra.

Felesége, Hyeronimya Mariska egy aktív miniszter lánya volt. Rezső akkor már első adjunktus volt a Korányi klinikán, mikor a miniszter bent feküdt náluk. A nem nagyon fiatal, nem szép, de jó alakú miniszterlány beleszeretett a csinos adjunktusba és feleségül ment hozzá. Így mikor Korányi nyugdíjba ment, Rezső megkapta a professzorságot és a klinikát. Mint már említettem, mindnyájunknak orvosa és protektora volt. Pistát ő hozta be az egyetemre (ami akkor se volt valami könnyű dolog), engem a tüdőcsúcs-hurutommal elküldött a Tátrafüredi Szontágh-féle luxus szanatóriumba, ahol olyan fogadtatásban és kezelésben részesültem, mint a legelőkelőbb és leggazdagabb betegek, alig negyedáron.

Rezső sajnos korán meghalt, pajzsmirigyrákja volt, amit persze tudott. Külföldi professzorokkal konzultált, mintha egy betegéről lett volna szó. Egyszer egy estélyen kapott egy fulladásos rohamot s az ott levő Pollatsek prof., híres gégeorvos egy zsebkéssel megoperálta. De ez csak pillanatnyi segítség volt, ezek után nem sokkal – legnagyobb bánatunkra – meghalt.

IV. Marika néni

Az én drága, áldott „pesti” nagymamám. Róla tudom, hogy 1846-ban született, mert 1918-ban, hat héttel apám halála előtt, 72 éves korában halt meg.

Ő olyan *igazi* nagymama volt. Ha velünk volt együtt, mármint az unokáival, mindig vidám, mindig mesélő, remek színészi tehetsége volt és óriási fantáziája. Olyan meséket talált ki és azokat szinte el is játszotta, hogy mi, gyerekek mindig remekül mulattunk vele. Szeretett az örültekről mindenféle mulatságos történeteket kitalálni, mesélt Haverda Máriáról, aki – azt hiszem, egy gyilkos asszony volt és aki megőrült a márianosztrai fegyházban. Mesélt a bilincstörő Hudiniról, Mágnás Elzáról, aki híres félvilági hölgy volt, Max Schmidt dúsgazdag bécsi-pesti bútorgyáros szeretője, akit a szobalánya, Kóbozi Rózsi, és annak vőlegénye Nick Gusztáv, elzüllött péksegéd meggyilkoltak. De mesélt szelídebb és vidámabb történeteket is, amiknek nagy részét ő találta ki. Nagyszerűen tudott svábosan beszélni. Például, ha a mosóné (nem nő, hanem né!) nem viselkedett kellő tisztelettel vagy vétett valamit, akkor ráförmedt: „Szée! Was manens denn, wo sind Szeé, zée zan bei e Kutscher? Szée!” Ami németre fordítva így szól: „Sie! Was meinen sin, wo serid sie, sie sind bei einem Kutscher?! Sie!!” – Vagy ha felvett egy új cselédet (akkor még nem volt „háztartási alkalmazott”) bejött nagyanyám és csak annyit mondott: „Sie geht sehon.” Ez azt jelentette, hogy nem tetszettek egymásnak és a lány már ment is.

Nagyapám, Hegedűs Salamon vágújhelyi születésű volt, ezért nagyanyám, ha bosszantani akarta, totocskának nevezte, így, rövid „o”-val. Vagy egyszerűen, minden szó nélkül a mutatóujjával piszére nyomta fel a saját orrát, ezzel jelezve a rövid „tót”-orrot.

Nagyapám nem tudott jól magyarul, inkább németül beszélt, de velünk gyerekekkel mindig magyarul. Egyszer öcsémnek, Pistának valami konfliktusa volt a tanítónénijével. Erre nagyapám: „Mondd meg a tanítónédnek: azt mondta a nadpapám, ne bántson velem rosszul, mert idejön felemeli a szoknyáját és jól beprakkolja a segit” (1 g-vel). Nagyapámnak posztó nagykereskedése volt az akkori Sas utcában, a Bazilika mögött. Ma azt hiszem, Alpári Gyula utcának hívják. Valahol ott is lakhattak, mert anyám a Szt. István téri elemibe járt. Sokszor mesélte, hogy tanítás után felszaladt a lakásba, illetve a konyhaajtón bedobta az iskolatáskáját, aztán rohant játszani unokatestvéreivel, a Bálint-fiúkkal, kik a közelben lakhattak. – Nagyapám nagyon „jópofa” ember volt. Semmit nem vett a szívére, ha valami baj érte, azt mondta: „Gott wird sehon helfen.” És Isten tényleg mindig megsegítette. Persze közben a gondok nagyanyámra maradtak. Szeretett jókat enni. Ha délben hazajött, a kapu alól felcsengetett és mire felért, a levesnek – forrón – már az asztalon kellett lenni. Imádta a húsleveset és a finom levest, mindennap az kellett neki ebédre, estére pedig „golasch”. A gyerekei, mikor nagyobbak lettek, fellázadtak a monoton menü miatt, és szegény nagyanyámnak attól kezdve kétféle ebédet, vacsorát kellett főznie (vagy azt hiszem) főznie, mert a lány főzött. Mint akkor mondták „nagy cselédet” tartott, amolyan főző mindenest.) Nagyapám minden délután a Terminus kávéházban ült, ott itta a jó tejeskávét sok föllet és ott olvasta a napilapokat. Főleg a Pester Lloydot.

Néha nagyanyám is szeretett kávéházba járogatni, mikor én már nagyobb voltam, tudom, hogy a Lipót körút és a Csanádi utca sarkán lévő Club kávéházba járt, néha minket is elvitt finom tejszínhabos jegeskávét enni, holipnival vagy vafferinival. (Ezek fagyalalthoz való ostyaféleségek voltak.) Ott találkozgatott a testvéreivel, lányaival vagy a barátnőivel. Nagyanyám halála után nagyapám vagy három-négyszer megnősült, mindig talált magához való rendes asszonyokat. 96 éves korában halt meg, 1944-ben Budapest ostromakor, hogy hogyan és hol, nem is tudtuk meg soha.

Nagyszüleimnek három gyermekük volt. (Egy negyedik is, de az egész kicsi korában meghalt.) Oszkár, Olga (anyám) és Lenna, vagyis a Lilly néni. Oszkár jogot végzett, doktor juris és ügyvéd volt. Akkor már a Csengeri utca 67-ben laktak, egy hosszúkás szobája volt. Fel-alá járkálva tanult, nagyanyám szerint egy (...) szőnyeget ronggyá járkált, míg az ügyvédi

vizsgát letette. Nagyon kedves, jó fiú volt, mi nem bácsiztuk, nekünk csak „Oszkár” volt. Egyszer – apám már nem élt – elvitt minket, mindhármunkat nyaralni. Kb. ’919-ben vagy ’20-ban. Először a Bécs melletti Vosslauban voltunk, azután átmentünk Baden bei Wienbe, mely sokkal elegánsabb és élénkebb fürdőhely. Remek nyaralás volt, fényképem is van róla.

Oszkár azután ügyvédi irodát nyitott, akkor szüleivel átköltöztek a Visegrádi utca 29-be, az Újlipótvárosba, egy akkor épült, szép, modern bérházba, elegáns négyszobás lakásba, melyből kettő az iroda volt. Nagyon jól emlékszem, azt hiszem, a II. emeleten volt, nagy négyszögletes előszoba, onnan nyílt jobbra egy udvari szoba, ez volt az iroda egyik szobája, itt dolgozott az ügyvédbojtár, innen nyílt a doktor úr szobája, ez már utcai szoba volt. Emlékszem még a berendezésére is. Lirigal-féle nagyobbítható könyvszekrény, a falon sok Freikas Jenő karikatúra, ezeket gyűjtötte. Az előszobából nyílt szemben a bejárattal az ebédlő, óriási altdeutsch kredencsel, (...), nagy tükörrel, persze ez is utcai szoba volt, valamint a mellette levő hálószoba is. – Oszkár későn nősült. Feleségét, ha jól emlékszem, Schneller Margitnak hívták és leánykorában Weiss Manfréd, a csepeli óriási vasműnek tulajdonosának személyi titkárnője volt. Ott is töltötték nászútjukat a W. M. egyik birtokán. Oszkáréknak született egy kislányuk, kit nagymamámról Marikának hívtak. Hároméves koráig ismertem, szép kis szőke leányka volt. (Sajnos csípőízületi ficammal született, ami ugyan megjavult – sokáig gipszben volt –, de idősebb korára visszakapta). Hároméves kora után anyám összeveszett az apjával és haláláig haragban volt vele. – Marikával végül 1982-ben Pesten-létemkor találkoztam. Elmentem a Lilly néni gondozónőjéhez, mert tudtam, hogy ő ismeri Marika címét. Felhívtam és egyszer találkoztunk. Van egy fia, Pécssett bábszínész. Egyszer írtam neki, de nem válaszolt.

Nagyanyámról egész korai emlékeim is vannak. Pl. ülünk az ablakban, még Miskolcon, én kb. hároméves, Pista egyéves lehetett. Egymással szemben, köztünk a roletta lecsüngő zsinórja egy fagommbal a végén. Nagymama előttünk áll, vigyáz, hogy le ne essünk és hintázza a fagombot. „Mártának, Pistának, mind a kettőnek!” Ezzel órákig elmulattunk. Aztán: Pistát lefektették a kis hálós gyerekágyba, én a kihúzott fiókjában aludtam (egész kicsi voltam, talán akkor is 2-3 éves) és buzgón szoptam – egész különös módon – a középső és a gyűrűsujjamat, közben a hosszú barna hajamból egy tincset a másik két ujjammal az orrom alá szorítottam, és azt szagolgattam. (Biztosan valami jószagú samponnal mosták.) Nagymama odajött elalvás előtt megcsókolni és szép szelíden azt mondta: „Mártuskám, ilyen nagy lánynak már nem illik szopni az ujját. Mit fog szólni a kisöcséd, ha meglátja? Ígérd meg, hogy többé nem teszed!” Én megígértem, ma is jól emlékszem, a párna alá tettem a kezemet és többé nem szoptam, *soha többé!* (Úgy látszik, az adott szó már akkor is szentség volt előttem, mint ahogy ma is az, a legparányibb dologban is.)

Édesanyám, *Olga* volt a középső a testvérek között. Róla majd később részletesebben szeretnék írni. Érdekes ellentétes egyéniség volt, rengeteg jó és rengeteg rossz tulajdonsággal. De annyit már itt is, hogy nagyon szép volt. Fényképei szerint és szerintem: gyönyörű.

Most még nagyanyámról. Nagyon sokszor elvitt engem nyaralni. Legelőször – azt hiszem, 1912-ben, tehát 8 éves koromban. Lilly néni, anyám testvére akkor már férjnél volt, és fia, Gábor, vagyis unokatestvérem, Gabi olyan kétéves forma volt. Velük utaztunk: nagymama, Lilly néni, Gabi, a dada és én. Egy egész karaván. Velem már akkor is mindig történt valami: a kupéajtó rácsapódott a kezemre, de nagymamámnál mindig volt valami gyógyszer, emlékszem: egész úton borogatta „Essigsaurer Tonerda”-vel, vagyis ólomecettel és el is múlt a fájdalom. Mire megérkeztünk, már nem volt semmi baj. Velden am Worthersee volt utazásunk célja. Már jó késő délután volt, mikor odaértünk. Nem tudom, ki

ajánlotta: a Hotel Wrannban szálltunk meg. Ez egy régi, patinás szolid polgári szálloda volt, persze semmi komfort, de a fürdőhely központjában gyönyörű fás, virágos kert közepén feküdt. A nagy étteremben vacsoráztunk, láttuk, hogy valami cécóra készülődnek, mert a terem virágüzérekkel és lampionokkal volt díszítve. Észrevettük, hogy a személyzet szerette volna, ha a vendégek eltávoznak, de senki sem mozdult, így mi is maradtunk. Vártuk, mi fog történni. Egyszerre megszólalt a zenekar: a „Gotterhalte”. Kitérült az ajtó és egy tábornoki egyenruhába öltözött idős tiszt és kísérete vonult be rajta. Mindenki felállt és néma csendben üdvözölték a jövevényeket. Első percben azt hittük, maga a császár-király: I. Ferenc József jelent meg, mert hiszen abban az időben minden öreg tiszt császárszakállt viselt és egyébként is igyekezett a császárhoz hasonlítani. Nem, nem ő volt, hanem egy főherceg,* a császár rokona, aki minden évben Veldenben nyaralt és a Hotel Wrannban lakott. A közönség azután tapintatosan elvonult, természetesen mi is, de nekem igen nagy élményt jelentett mindjárt első este ez a díszes fogadtatás és az öreg katona. Ottlétünk alatt azután sokszor láttam, mint mindenki, én is köszöntem neki és ő barátságosan visszaköszönt: szalutált. Erről a nyaralásról meg a későbbiekéről is még sok mesélhiválóm lenne, de talán majd egyszer rákerül a sor.

A következő évben, 1913-ban ismét nagymamával és Lilly néniékkal nyaraltam, de akkor Oszkár is velünk volt, legalábbis egy ideig, viszont a dada nem. A Salzkammergutba indultunk, mégpedig St. Wolfgangba, a St. Wolfgangsee-hez. Jól emlékszem, míg nagyanyám és Lilly néni lakást kerestek, addig Oszkár velünk maradt, mármint velem és Gáborral és sétálni vitt a tó partjára. Útközben talált egy üres talicskát, abba belerakott mindkettőnket és úgy kocsikáztatott végig az úton. Talán két napig voltunk Wolfgangban, de nagymamának sehogy se tetszett a tipikusan Salzkammerguti időjárás, tovább utaztunk más tavakhoz, más fürdőhelyekre. De az idő csak nem lett barátságosabb. Végül Salzburgban is töltöttünk pár napot. De csodálatos volt, bár akkor még semmit sem tudtam a Festspielhausról, Mozart szülőházáról, a Dómról stb., de valahogy mégis megfoghatott a hely vonzása, no meg a Gesckenspiel, mert mikor sokkal később, 1969-ben ott jártam, szinte visszajöttek a gyermekkori benyomások. Ezután – miután vagy két hétig vándoroltunk egyik helyről a másikra, egyik tótól a másikig, végül elhatározták, hogy megint Veldenbe megyünk nyaralni. Ezúttal nem a Wrannban, hanem a Hotel Ulbringban laktunk kilátással a tóra és a Mittageshogel nevű gyönyörű csúcsra. Ez a nyár még sokkal szebb volt, mint a tavalyi. Sok új élmény volt, nagy gyerektársaság, új barátok és barátnők. Megint itt volt a tábornok bácsi, azután aug. 18-án a király születésnapján felvirágozott csónakokról virágcsata, kocsikorzó, este pedig a tó partján gyönyörű tűzijáték, tűzkerekekkel, hulló tűzvirágokkal, állatokkal, nappal, holddal, csillagokkal. Azóta se láttam ilyet. Gabi mellé vettek egy kis osztrák pesztrát, aki vigyázott rá. Én megint nagymamámmal laktam egy szobában. Kb. egy hónapot töltöttünk ott, mert akkor még egy polgári család nem két hétre ment nyaralni, hanem legtöbbször két hónapra vagy legalább hat étre. Itt ismerkedtünk meg a Körmendi családdal, ahol egy gyönyörű szép fiatal mama volt és két gyerek. A fiú 13, a lány 10 éves volt, egy évvel idősebb, mint én. A fiú, Feró, azt hiszem első szerelmem. Legnagyobb boldogságom az volt, ha leereszkedett a „taknyos lányokhoz” és kegyeskedett hintáztatni engem. Belőle lett később az író Körmendi Ferenc, aki „Budapesti kaland” c. regényével megnyerte egy komoly kiadó – azt hiszem, az Athenaeum – irodalmi pályázatának első díját. Apja jó módú ügyvéd volt, nem nyaralt velük, viszont a mama rendszerint karonfogva járt a magas, csinos fiával, utánuk pedig inas vitte a kabátokat vagy szükség szerint a plédet. A kislányt Böskének hívták,

* Az idős tiszt nem főherceg volt, hanem báró, Beck, a király főhadsegéde és barátja.

mellette német Fräulein volt. Később egy iskolába jártunk, ő egy osztállyal feljebb az Andrassy úti „Felső leányiskola és leánygimnázium”-ba. Akkor még nem nevezték Mária Terézia Leánygimnáziumnak. Nagyon jóban voltunk, sokat jártam hozzájuk Pesten is. Egy óriási lakásban laktak a Liszt Ferenc tér és Andrassy út sarkán (Ma Népköztársaság út). A papának ott volt az ügyvédi irodája is. 1919-ben, mikor a románok bevonultak Budapestre, az erkélyről nézte a menetet. Hirtelen rosszul lett és ott halt meg az erkélyen. Böskével később valami gyerekes butaságon összevesztünk és soha többé nem békültünk ki. Nem tudom, mi lett vele. Ferkónak sokkal később hallottam a hangját: az „Amerika hangja” egyik magyar bemondója lett. Lehet, hogy a fia az, akit egyszer hallottam valami külföldi állomás bemondójaként. Felfigyeltem a Körmendi névre, de azt hiszem, László volt.

1914 nyarán az akkor Ausztriához tartozó, ma azt hiszem, jugoszláv Rohits-Sauerbrunn nevű ivókúrás fürdőhelyen nyaraltunk. Gondolom, Lilly néninek voltak némi gyomorbántalmi, neki kellett az ivókúra. Gyönyörű kis hely volt erdős, hegyes. Én majdnem lemaradtam az útról, mert indulás előtt egy nappal a jobb kezem mutatóján egy nagy genny- vagy vízhólyag keletkezett, szóval meggyűlt. Anyám nem akart elengedni, pedig már be is csomagolt nekem. Én persze bögttem kegyetlenül. Megint a tündéri nagymamám segített. Kiégetett varrótűvel „megoperált”, vagyis felszúrta a hólyagot és egész nap „kezelte”, hogy mivel, nem tudom, de másnapra már olyan szépen gyógyult, hogy mama mégis elengedett. Ott aztán nagymama tovább „kezelte” és hamarosan meg is gyógyult a seb. Egy-két hétig lehettünk már ott. Megint nagy gyerektársaság volt, többek közt a két Bergnar fiú (már eszembe jutott). Olyan 12-13 évesek lehettek, a mamájukkal voltak és egy nyápic kis húgukkal, a Vilmácskával. Apjuk vagy bankár volt, vagy valami nagyvállalat igazgatója. Lilly néni még Pestről ismerte őket, így a fiúkkal én is hamarosan összebarátkoztam. A két fiú minden este a Kuczalonban eljátszotta a Fauet keringőt négykezesre. Azóta is, ha ezt a zenét hallom, a két fiú és Rohits jut eszembe.

Javában nyaraltunk, sok szórakozás volt, először is délben és este a Platermusik katonai zenekarral vagy szalonzenével, azután a sok gyönyörű kirándulóhely. Egyszer elmentünk Veldesbe (ez nem Velden!), ma Bled a neve. Ez egy kis fürdőhely volt abban az időben tündéri kis kerek tóval, a tó közepén kis sziget, ezen szép templom és ha jól tudom, kolostor is. Voltunk többször egy közeli nagyobb városban: Villach-ban és Klagenfurtban, mely a tartomány székhelye volt. Egyik este nagy bűvészelőadást hirdettek a Kursalonban. *Ralf Wintersi* volt a bűvész neve, akkor igen híres volt. Én először láttam ilyet, rendkívül megilletődött voltam, mert nemcsak a szokásos nyúl-, galamb-, zsebkendő- és kártyatrükköket mutatta be, hanem akaratátviteli produkciói is voltak.

Mondom, javában és igen kellemesen nyaraltunk, mikor mint a bomba csapott be a hír: Szarajevóban megölték Ferenc Ferdinándot, a trónörökös és feleségét Cholec Zsófia grófnőt. Mindenki igen meg volt rémülve, sokan háborút emlegettek és csomagoltak. Nagymama jó barátságba került egy osztrák ezredes feleségével. Miután nagymamám és Lilly néni tanácstalanok voltak: menjünk-e, maradjunk-e? Este megkérdezték az ezredesnét – aki a férjével nyaralt ott –, hogy mit tegyünk. Az ezredesné megnyugtatta nagymamáékat. „Amíg az én férjem itt van – mondta – addig semmi baj sincs.” – Másnap reggel megtudtuk, hogy sürgönyt kaptak és még az éjjel elutaztak. Így mi is sürgősen csomagoltunk és jóformán az utolsó vonattal – illetve vonatokkal, mert többször át kellett szállnunk – sikerült hazavergődnünk. A pályaudvaron Oszkár várt már uniformisban – tartalékos főhadnagy volt – igen lehangolt, borús hangulatban. Mi azután anyámmal és Lilly néniékkal kimentünk Gödöllőre tovább nyaralni. Hogy nagymama velünk volt-e, arra már nem emlékszem.

Azután, úgy emlékszem, 1917-ben Budakeszin nyaraltunk még nagymamámmal, de akkor már beteg volt, az ő kedvéért mentünk oda, de mama is, Lilly néniék is. Egy egész házat béreltek ki szép kerttel. Háború volt, utazni nemigen lehetett. Amikor hazamentünk, ősszel újra beteg lett, 1918 kora tavaszán, 72 éves korában meg is halt. Hat héttel apám halála előtt, tehát nem is tavasszal, hanem kb. január végén. Még sok emlékem van róla, mert nagyon szerettem. Egyszer karácsony előtt valami gyerekbetegségem volt, nem aludtam a gyerekszobában, hogy Pista meg ne kapja, tehát az úriszoba díványán vetettek ágyat nekem. Mellette volt az ebédlő. Egyszer felébredtem éjjel és a félig nyitott ajtón át láttam, hogy nagymama és mama valamiket varrnak, készítenek. Kimásztam a dívány szélére szép csendben, hát látom, hogy egy nagy babát öltöztetnek: fekete bársony kabát, fehér prémmelel és hozzá főkötő, éppen olyan, mint nekem is volt, az anyám valódi hermelinnel, mert akkor már sokat kaptam Londonból. Egy gyönyörű réz babaágyat is láttam, ma is előttem van a csipkés ágynemű, amin szintén akkor dolgoztak.

Nagymamáék legfiatalabb gyermeke, Lilly néni volt. Igazi neve Leona. Anyám sokat szekírozta, csúfolta, mondván neki: „Leo! Naa!” Lilly teljes ellentéte lehetett anyámnak, komoly volt és szorgalmas, rendes, anyám gyerekkorukban sokat ellenkedett vele. Eldugta a kötőkösarát, csúfolta, hogy kövér (az is volt később is). Ő volt a „Kövéri”, mama a „Soványi”. Lillyt taníttatták, polgári iskolai tanárnő lett, sokáig tanított számtant a Felsőerdősor utcai polgári leányiskolában. Engem nagyon szeretett, én is őt. Anyám – mikor néha (gyakran) haragban voltak, sokszor a szememre vetette, hogy „az ellenséggel” cimborálok. Bár kimondottan kövér volt, de fiatal korában azért csinos és az arca még később is szép. Nagyon szeretett öltözködni, igen hiú is volt (lehet, hogy ezt tőle örököltem!). Családi legenda szerint egyszer, úgy kétéves koromban megkérdezte tőlem: „Miért szereted Lilly nénit?” és erre én – állítólag – azt feleltem: „Mert olyan ejegáns.”

Később férjhez ment Dénes Edéhez, ki a Lujza malomban volt tisztviselő. Jó megjelenésű, rendkívül pontos, korrekt ember volt. Én szerettem és tiszteltem. A malomból azután átkerült a Dreher-Haggen-macher sörgyárba, előbb cégjegyző lett, azután aligazgató, kítűnő, országos hírű biztosítási szakértő. Volt egy fiuk, Gábor, akiről már előbb is írtam. Nagyon jóban voltunk, bár Pistánál is tán 2-3 évvel fiatalabb volt. Mikor Lilly néni állapotos volt vele, lehetett valami rendellenesség, mert elküldték Abbáziába egy magánszanatóriumba, hol – úgy gondolom – igen kellemesen telhetett az idő, mert a következő e-é betűs „írásművet” küldte haza Pestre: „Dénes Ede neje beteg. De betegsége nem veszélyes: gyermeke lesz. E gyermek neve legyen Elek. Esetleg egyéb. Szeretettel e betegnek: (és következett sok aláírás).

A Ferenc körúton laktak, de csak pár évig, mert azután kiköltöztek a Tisztviselőtelepre, a Szabóky u. 22-be. Ez a telep csupa szép, kertes kis magánházból állt. Ezt a Szabóky utcait ők megvették. Kívül szerény, belül nagyon szép lakás volt: egy óriási hall nagy üvegablakkal a kertre, onnan nyílt egy ebédlő, szintén a kertre nézett. Azután három utcai szoba: az úriszoba, háló és a Gabi szobája. Gyönyörű nagy konyha, tele a falra akasztott fényes nikkeledényekkel, melyekben – úgy gondolom – sohasem főztek. L. remek gazdasszony volt, nagy társaságának sokszor adott elegáns zsúrokat, vacsorákat. Én sokszor hetekig, hónapokig laktam nála. Jómódúak voltak, de anyámat – tudtommal – nemigen szerették. Egyszer nekem is rendezett egy zsúrt, meghívhattam barátnőimet, és akkor hívtam meg Magdát (Babillát) is. Fiuk, Gabi, nem sok örömet szerzett nekik. Bár rendesen leérettségizett, sőt a Műegyetemre is beiratkozott, amikor Párizsból hazajött egy barátja (valami fotós volt), ez kicsalta magával Párizsba. Ede bácsi sohasé bocsátotta ezt meg Gabinak. Soha egy sort se írt neki, de azért az ő leveleit pontos sorrendben, befűzve egy nagy dossziében őrizte. Gabi

betársult a fotóshoz, azután átment Londonba és szép karriert csinált. Angol nőt vett feleségül, három gyönyörű gyerekük volt. A legkisebbről egy mesekönyvet is készített, ő fotografálta és ő is írta. Sokáig nemzetközi fotóügynöksége volt, szép házat vett London mellett, hol Lilly néni a háború után kilenc hónapot töltött (akkor Ede bácsi már nem élt, szegénynek igen szomorú halála volt. A házukat lebombázták, bejöttek lakni, véletlenül abba a házba, ahol Pistáék laktak. Azután Ede beteg lett, az ostrom valami kórházban érte. Utána hazamentek a lebombázott házba, de nem volt mit egyenek és a leromlott ember éhen halt.) Lilly akkor kiment Londonba, de a menyével nem tudott mit kezdeni, bár jól tudott angolul, az unokák nemigen értették meg. Mikor hazajött, a házat eladta és a Lenin körút 67. sz. ház első emeletén vett egy szép és jó kis lakást. Itt élt egész haláláig, vagyis addig, míg kórházba nem került. Valami furcsa betegség támadta meg: nem tudott járni, pedig a lábának semmi baja nem volt. Egy Rózsika nevű asszony gondozta igen lelkiismeretesen, erre hagyta a lakást és a bútorait. Rózsika ma is ott lakik lányával, vejével és unokájával együtt. No meg saját férjével, 1982-ben el is mentem hozzá, ő adta ide a Gabi mesekönyvét meg egypár családi fényképet. Gabi sose látogatta meg anyját, csak halála előtt rövid idővel a kórházban, akkor is csak azért, mert én írtam neki, meg véletlenül valami üzleti ügyben Pesten volt dolga.

Még egy emlékem a L. néni esküvőjéről, bár ezt időrendben már rég túlhaladtam. Nagyanyámék és így L. is akkor még a Csengery utcában laktak, mi meg még Miskolcon. 3-4 éves lehettem. Emlékszem a Poltez-abendra, ez egy ünnepi este volt a polgári esküvő után, a templomi esküvő előestéjén. Rengeteg nászajándék volt kirakva, többek között egy asztali óra, melyen két jegesmedve kapaszkodott felfelé. Apám, aki hegedűművész volt, gyönyörűen játszott magyarnótákat is, többek között azt, hogy „károg a varjú a *jegenyén*”. Az én kisgyermeki agyamban a *jegenye* és az órán levő *jegesmedve* egy fogalommá olvadt össze. Azóta is, ha véletlenül ezt a nótát hallom, a Lilly néni óráját látom magam előtt.

A templomban én voltam a kis nyoszolyólány, én mentem előre, mikor a menyasszonyt bevezették és ma is emlékszem, hogy kicsit féltem is és hátra-hátra nézegettem, hogy jön-e már a menyasszony. Mamám csodálatos toalettet viselt, Bécsben készítették egy többféle csipkéből összeállított uszályos ruhát, világos ecrű-színűt, valami arannyal átszótt lilás rózsaszín masni díszítette és ugyanilyen színű nagy kalapot viselt hozzá struccotlallal, akkori nevén plözőzzel díszítve. Ez a ruha haláláig megvolt, egy nagy dobozban őrizte. Lehet, hogy darabjai most is megvannak Babillánál.

Még egy emlék a Poltez-abendrőről. Engem persze lefektettek a nagymamáék hálósobájában levő díványra. Elaludni nem tudtam, egyszer csak bejött L. néni karonfogva egy úrral. Kérdeztem, ki ez a bácsi? Mondtam: „Ede bácsi”. Erre nagyot nevettek, mert nem ő volt, hanem Marci bácsi, E. testvére, aki nagyon hasonlított rá. Ez a Marci bácsi is malomhivatalnok volt a Gizella malomban. Felesége nagyanyám unokatestvére, Rácz Bella néninek a lánya volt, így rokon. Testvére a dr. Rácz Dezsőnek, aki neves ügyvéd volt Pesten és Rácz Ödön doktornak, kinek magánszanatóriuma volt Nagyváradon. Később ez a Marci bácsi elvált a feleségétől és minden vasárnap – nagyon sokszor velem együtt – Lilly néniéknél ebédelt. Sokat bosszantotta Lillyt, ki mint háziasszony kínálta: „Marci, eszel még?” (Rendszerint valami finomságból.) Mire Marci unott arccal felelte: „Hát, ha muszáj...” Lilly ezen mérgesen: „Nem, nem muszáj.” – Lilly különben azt állította, hogy ő azért olyan kövér, mert Ede olyan lassan eszik, hogy ő unalmában vele tart, így kétszer annyit eszik, mint kellene. Lilly néniről még sok emlékem van, talán majd később, más helyen visszatérek rá. Nagyanyám 1918-ban halt meg tüdőgyulladásban, hat héttel apám halála előtt. Az elején említett bundát a két testvére anyámnak úgy osztotta el, hogy egyik a mókusbélést, másik a

cobolyprémet tartotta meg, anyámnak adták a külső plüss huzatot (a mai kiskabátot). Ilyen „jó” testvérek voltak.

V. Lina néni

A család „Pechvogel”-ja. Ő maga is elég szerencsétlen volt, de a családi babona szerint hova betette a lábát, oda pechet vitt. Későn ment férjhez Ackermann nevű emberhez. Özvegy ember volt két leánnyal, akiket házassága után elküldött a háztól rokonokhoz. Lina néninek is született egy fia: Józsika, ez igen kicsi korában meghalt. Azután nemsokára a férje is meghalt, Lina néni otthontalanná vált (hogyméért nem volt lakása, azt nem tudom). Azután családknál lakott, de valóban: mindenhova balsorsot vitt. A két Ackermann-lány közben felnőtt és bizonyára rossznéven vették Lina nénitől, hogy gyermekkorukban nem törődött velük. Az egyik lány az én kolozsvári barátnőmnek, dr. Kovács Margitnak az édesanyja volt, a másik Pesten lakott, Cili néni, mikor én megismertem, már özvegy volt, két felnőtt leány anyja. Ezzel a családdal anyám és mi is tartottuk a kapcsolatot, minden karácsonykor óriási uzsonnára voltunk hivatalosak. A Cili néni kuglófját és befőttjét, cukrozott dióját és dinnyéjét nem lehet elfelejteni. – A két lány: Rózsi és Gizi. Rózsi évtizedekig a Dorottya utcai Grill-féle könyvkereskedés és kiadó vállalat mérlegképes könyvelője volt.

Lina néni „Pechvogel” voltára utal a következő történet. Egy Mülbeng nevű családnál lakott az Erzsébet körúton. Itt két leány volt, az egyik már férjnél, a másik már nem egészen fiatal, úgy emlékszem Erzsinek hívták, ez még otthon volt. Hivatalba járt a Váci utcai híres Grünwald és Wahl fehérnemű céghez. Itt a G. nevű főnök, ki özvegyember volt beleszeretett (igen szép arcú, kissé molett lány volt nagy fekete szemekkel) és feleségül kérte. Ez valami óriási szerencse volt abban az időben, szinte a mesék világába tartozott: a szegény lány és a dúsgazdag cégfőnök. Már ki volt tűzve az esküvő, kiválasztották a gyönyörű solitert, a cég csináltatta a remek kelengyét, mikor a vőlegény hirtelen, percek alatt meghalt. A szegény Erzsi ott maradt férj, gyűrű és minden nélkül, a család még a kelengyét sem adta neki. – Ezt is a Lina néni számlájára írták. – L. néninek volt egy kis nyelvhibája is és ő volt az egyetlen csúnya a testvérek között. Állítólag mikor én születtem, anyám nem engedte be, mikor eljött megnézni a kisbabát. Ezt nagyon rossznéven vette és állítólag neheztelve mondta: „Másnak is volt (...)!” (gyereke) Azt jelentette: „Nem kell így felvágni!” Azután nálunk is lakott egy ideig: meghalt a nagymamám. Majd fiatalabb testvérénél lakott, Vilma néninél, de nem fértek össze. Azután hova ment, hogy és mikor halt meg, azt már nem tudom.

VI. Ida néni

Róla igen keveset tudok. Annyit mégis, hogy férje egy Max Stern nevű osztrák ember volt, állomásfőnök, hogy hol, nem tudom. Két lányuk volt: Edith és Annie. Előbbi nagyon szép kislány volt, de éppen ezért igen elkényeztetett, elkapatott. – Családi történet, hogy egyszer kapott valami szép kis prêmes télkabátot, amiben elvitték sétálni. Anyja mondta neki: „Majd meglátod, mindenki téged fog nézni!” Zokogva, bögve jött haza, mondván, hogy őt nem nézte meg senki. – Egyszer az apja, kistermetű ember volt, valamiért elverte. Bögve

ordította: „Majd hagyom magam egy ilyen kis taknyostól verni.” Ez az Edith később színésznő lett Bécsben, de nem váltotta be anyja hozzá fűzött reményeit. A másik lány, Panni, férjhez ment, két gyereke volt. Később Bécsből Pozsonyba költöztek, ott eltűntek a háború viharában. Edith nem ment férjhez, 1932-ben Bécsben meglátogattuk őket anyámmal, később a Schafbergre ő is eljött hozzám. Hogy később mi lett vele, nem tudom.

VII. Emma néni

ÓrOLA sokat tudnék mesélni, őt jól ismertem. A testvérek közül egyedül ő maradt Miskolcon, ott is lakott haláláig. A miskolci „haute volée”-hoz tartozott, igen életvidám, szellemes asszony volt, a társaság kedvence. Pedig sok oka nem volt a jókedvre, de hát ilyen természete volt. Férje Lukács Ferdinánd könyv- és papírkereskedő volt, szintén vidám, jópofa ember lehetett. Egyszer csinált egy óriási gyászjelentést és az üzlete előtt díszelgő nagy, piszkos hókupacba szúrta. Rá volt írva: „Itt nyugszik a tavalyi hó.” – Még sok kópéságot követett el, pedig sok-sok évig toloszékben ült: hátgerincsorvadása volt. Emma néni külön személyt tartott mellette, de a férje betegsége nem zavarta az ő kiterjedt társaséletét. Szünetelő házasságközvetítő volt. Mikor a férje már nem élt, fiatal lánykoromban egyszer három hónapig vendégül látott, azt hiszem, velem is ilyen tervei voltak, mert cipelt egyik bálból a másikba: nőegyleti, gazdabál, jogászbál, tisztibál stb. Én ott igen jól mulattam, a „pesti lány” voltam, érdekesség. Volt is egy katonatiszt kérőm, de a küldött virágcsokrát visszaküldtem s ebből majdnem nagy bonyodalom támadt. Volt úgy, hogy reggel 7-kor mentünk haza valami mulatságból. Emma néni nem engedett lefeküdni, hozzálátott pogácsát stb.-t sütni és nekem segíteni kellett, mert délben jöttek a „fiatalemberek”. (Akkor még nem „srácok” voltak.)

Emma néninek volt egy fia is: Lukács Miklós, jóképű, csinos ember, Nagy (...), hol fent volt, hol lent. Sokáig élt Bécsben, Berlinben, azután Pesten telepedett le, felesége Meitner Lenke, gazdag lipótvárosi lány volt. Ennek fivére tulajdonosa volt egy Kígyó utcai gyönyörű műkereskedésnek, Meitner Poldinak hívták. Ismert ember volt Pesten. Különös véletlen folytán ennek a Poldinak az elvált feleségét vette el, sok évvel később, a háború után Závodszy Zoltán operaénekes, nekünk nagy barátunk, az ő lakásukban, a Damjanich u. 42-ben vészeltük át 1944-ben az ostromot.

VIII. Vilma néni

Nagyanyám legfiatalabb nőtestvére. Fiatalkorában nagyon csinos lehetett, szép hosszú, barna haja volt még öregkorában is és vékony termete. Utóbbiért a családi mendemonda „pék”-nek csúfolta, mert az akkori „kebel” divattal szemben laposnak találták. Nagyon jól ment férjhez, talán a testvérek közül legjobban. A mai Lenin körúton (Teréz krt.) volt egy nagy cég: Kann és Heller. Vilma néni férje Kann Ödön ennek a cégnek beltagja volt, a nagyfőnök öccse. Azt hiszem, mezőgazdasági gépeket árultak, de nagyban. A család érdekessége, hogy a nagyfőnök Kannak (másik nevére nem emlékszem) volt egy lánya, Margit (Gitta). Ez Neumann-né volt, Neumann Jánosnak a világhírű matematikusnak édesanyja.

Vilma néni a Szondi u. 24-ben lakott, mikor én megismertem, férje már nem élt. Agyérelmeszesedése volt Ödön bácsinak, akiről betegsége folytán sok vidámnak, viccesnek tűnő történet keringett a családban. Viszont az a tény is, hogy nagyon szerette a klasszikus zenét, kedvenc operája a Hugenották volt és ő volt az első egész Budapesten, aki a telefonhírmondót lakásába bevezettette. Vilma nénit legjobban ismertük az összes nénik közül. Sokat járt hozzánk, anyámat nagyon szerette, minket is, gyerekeket. Nagyon sértődékeny volt, ha valami – nálunk – nem tetszett neki, azt mondta, „Semmi no, nem baj, no, megyek is már – hol a táskám?” Erre mi, komisz kölykök ál-szolgálatkészen hoztuk is már a táskáját. Persze esze ágában se volt elmenni. Emlékezetes esemény volt a születésnapja, mikor is az egész családot meghívta szépen berendezett lakásába ünnepi uzsonnára. A nagy kerek ebédlőasztal gyönyörűen megterítve a rózsabimbó-mintás domborművű porcelán szervizzel, ugyanolyan rózsamintás hímzett abroszon. Uzsonnára tejszínhabos csokoládé, csokoládés, mazsolás kuglóf (nem kalács!) és a nap fénypontja az óriási „Krokanbus”-torta, melyet az akkori idők egyik legjobb cukrászdájából, a „Lukács”-ból rendelt. Ez a „Croque en bouche”-torta úgy készül, hogy gesztenyepiréből gesztenyealakokat formálnak, ezt sűrű szirupba mártják, mint a cukrozott gesztenyét. Kereken koszorúba rakják egyik réteget a másik fölé, hogy belül üres maradjon. Ezt az úrt aztán megtöltik vaníliás tejszínhabbal, föléje pedig mint egy óriási süveget spinnelt-cukortornyot tesznek. Ez át volt kötve egy világoskék selyemszalaggal. Csodás volt látványnak is, hát még megenni!

Vilma néni később átköltözött Bálint Zoltán Budafoki úti házába, hogy közelebb legyen Zoltánhoz, ki nagyon szépen törődött vele. (Nagynénje volt, az ő anyjának is testvére.) Elég idős koráig élt, én már (...)ban laktam, mikor meghalt, nem is emlékszem, mikor.

IX.

Zsiga bácsi

A kilenc testvér legfiatalabbja. Bár – mint anyám mesélte – a család Vilma nénit emlegette mint legkisebbet, de valójában Zsiga volt a legutolsó gyermek. Ezzel az ártatlan hazugsággal Vilmát akarták fiatalítani. Zsiga bácsi 15 éves korában került ki Londonba. Józsi bátyja – aki sokkal idősebb volt nála – (közben volt a 6 leány!) vitette ki öccsét. Ő már akkor cégtárs volt a nagy szőrmekereskedésben. Zsiga bácsi nagyon szép, elegáns ember volt, ki sokat segítette nővéreit, sőt, azok gyermekeit is, ha szükség volt rá. Amerikai leányt vett feleségül, nagyon gazdagot és nagyon szépet. Aunty Marnie-nak testvére volt a híres Chrysler autógyáros felesége, kit én is megismertem, mikor 1932-ben először voltam Londonban. Zsiga bácsiéknak öt gyermekük volt. A legidősebb Walter, aki később cégtársa lett apjának, utána Eric, ki író és újságíró volt, azután Ethel, az egyetlen lány és még két fiú, akiknek a nevére nem emlékszem. Volt még egy hatodik gyermek is, aki pár hónapos (vagy egy-két éves) korában meghalt. Ennek egész csodálatos gardróbját én kaptam, akkor tájt jöttem a világra.

Zsiga bácsiék (ő, Marnie néni és Ethel) 1931 nyarán Pestre látogattak megnézni a még élő testvéreket és rokonokat. Én is akkor ismertem meg őket. A Ritzben laktak és autót béreltek, hogy a várost megismerjék. (Aunty Marnie, ha pár lépést mégis gyalog kellett megtennie, rögtön a lábát fájlalta, „My legs, my legs!”) Ethel nálam 2-3 évvel idősebb, igazi angol külsejű, nem szép, de jó alakú, rendkívül elegáns lány volt. Ittlétük alatt én egész nap velük voltam. Én lettem az idegenvezetőjük. Rengeteg szép holmit kaptam tőlük, később is nagyon sok csomagot küldtek. Ők Párizsból öltözködtek és egy-egy ruhát 3-4-nél többször

nem vettek fel. Ittlétükkor nagy családi ebédet adtak a Ritzben, erre felutazott (hát nem pont az ebédre) Miskolcra Emma néni is, akkor már csak három testvér élt, de Ida néni Bécsben lakott, így csak Emma néni, Vilma néni, anyám, Lilly néni, Pista és én voltunk hivatalosak az ebédre, no meg Bálint Zoltán, Júlia néni fia. Úgy emlékszem, hogy Rezső, a belgyógyász professzor akkor már nem élt.

Zsiga bácsi anyámat is segítette, de csak jóval apám halála után, mikor is Zoltán – akit az egész család mint családfőt tisztelt és szeretett és ki összekötő szerepet játszott a pesti és a londoni családok között – szóval mikor Zoltán megírta neki, hogy anyám milyen hősi küzdelmet folytatott az élettel, hogy Pistát és engem taníthasson. Felnőtt fejjel – 42 évesen – tanult, megszerezte a gép-, szép- és gyorsírás-tanári diplomát. Ez ma már nem tűnik hőstettnek, hiszen sokan megteszik, de akkor bizony annak számított. Úgyhogy aztán évekig kapott egy nem nagy, de mégis jelentékeny összeget havonta. Hazautazásuk előtt jövő nyárra meghívtak engem magukhoz. 1932-ben ki is mentem és hat hétig voltam a vendégük. Csodálatos lakásban laktak a Portman Squaren. Egy „flat”-ben, mert a házukat – amely a Hyde Park’s Gardenben volt – eladták. Marnie néni nem bírta már a sok emeletet járni. A lakást majd egyszer később talán leírom. Most még Zsiga bácsiról annyit, hogy akkor kb. 80-81 éves lehetett, de még mindig szép, elegáns férfi. Az anyanyelvét sosem felejtette el, velem sokszor magyarul beszélt. Sőt, egyszer-kétszer este, ha nem volt társaság, magyarnótákat is énekeltünk ketten, én zongoráztam is (akkor még tudtam). Mint adomát mesélte el nekem, hogy egyszer két magyar üzletember kereste fel, akik egymással pár szót magyarul beszéltek, gondolván, hogy az öreg angol azt nem érti. Nagy volt aztán a megdöbbenésük, mikor az öregúr: „Viszontlátásra, uraim!”-mal búcsúzott tőlük. Megérkezésemkor mindjárt öt vagy 10 fontot nyomott a markomba, hogy legyen egy kis saját pénzem.

Tudnék még róla sokat mesélni. Rosszul látott, olvasni nemigen tudott. Minden délután, mikor a Cityből hazajött, egy fiatalember volt nála, ki az újságokat felolvasta neki. – Minden este a dinnerhez szmokingba öltözött. Minden csütörtökön 3/4 8-kor nagy családi vacsora volt, az összes gyerekekkel és feleségeikkel. A húst mindig ő szeletelte fel és osztotta ki mindenkinek. A háború alatt halt meg.

1984 október

Nagyvárad, 1986, dec. 30.

Apám családja

Édesapám, Recht Sándor világhíró hegedűművész és tanár – Anna dédnagyapja – nagyváradai születésű volt. Szülei: Recht Ignác és Rechné Bauer Zsófia polgári iskolai tanárnő, majd igazgatónő. Az ő szüleikről, tehát apám nagyszüleiről semmit sem tudok. Ezt a keveset, amit a családról mégis ismerek, pontosan négy év múltán kezdtem írni. Azért ilyen későn mert nem sokat tudok róluk – közben nagyon elfoglalt voltam – de azt a keveset, amit igen, mégis meg akarom menteni Annának, hadd tudjon legalább ennyit dédnagyapja szüleiről.

Apám apja, nagyapám, Recht Ignác Nagyvárad város rendőr-alkapitánya volt. Ő még az én születésem előtt meghalt, tehát nem ismerhettem, de kezemben van egy fényképpel ellátott keményfedelű „Nyílt rendelet”, 1885 szeptember 18-i dátummal és Serényi Gusztáv r. kapitány aláírásával ellátva, mely olyan megbízólevél-forma. Ebben „utasítatik, hogyha valamely bűntény elkövetésével gyanúsított egyén hollétéről tudomást szerez, azt üldözze és elfoghassa stb. stb. – Arcképei után ítélve (két fényképem van róla és nagyanyádnál, Magdánál egy festmény, melyet a családban „katonakép”-nek neveztek, hogy miért, azt nem tudom mert hiszen nincs egyenruhában), szóval a képei után ítélve igen jóképű, csinos ember lehetett, nagy, magyaros, kipedrett bajusszal, de egyébként borotvált arccal, élénk szemekkel, magas homlokkal. Különböző verziók voltak a családban, hogy honnan kerültek ide. Egyesek szerint francia származású volt. Annyi bizonyos, hogy soha nem hallottunk más Rechtekről, ilyen nevű család sem Biharban, sem Pesten nem volt található. – Váradon lakott egy testvére is, őt már ismerte, egy örökké síró-rívó kis öregasszony millió ráncsal az arcán. Özv. Benesnének hívták, lánynevén Recht Terézia, de a családban Rézi néninek neveztek. Mi, gyerekek, lehet, hogy akkor tanulhattunk valamit az alliterációról, mert a következőt „költöttük” róla: „Recht Rézi rongyos rokolyáját riszálja.” Szegény Rézi néni! Minden inkább illett volna rá, csak ez nem! Három felnőtt gyermeke volt, apám unokatestvérei, két leány és egy fiú, illetve férfi: Benes Albert, Abi bácsi. Anyám réme volt szegény, mert tüdőbajos letére bennünket gyerekeket – ha meglátott – összevissza csókolt, anyám nem győzött sikálni minket utána.

Nagyapám igen vendégszerető, társaságot kedvelő ember volt. A híre szerint elvendégeskedte Kálvária utcai (ma Dózsa György u.) szép házukat. Úgy, hogy el kellett adniok. Akkor költöztek másik házukba, a Szaniszló u. 30. számúba (ma Eminescu u. 34.) Én már csak ezt a házat ismertem, nagy, hosszú frontja van, több lakóval, szép nagy udvarral, melynek közepén egy hatalmas diófa állt. Hátul nagy kertje volt szőlőlugassal és mindenféle veteménnyel, még ma is érezni vélem a sok paradicsom levelének illatát. Nem tudom, élt-e még nagyapám, mikor ideköltöztek, de sok időt már nemigen tölthetett itt.

Nagyanyám, Rechné Bauer Zsófia (ezt a névformát használta), a nagyváradiai bálványozott „Recht néni”-je, nekünk a „váradai nagymama”. Róla és családjáról már többet tudok, hiszen hároméves koromtól húszéves koromig ismertem. Őt is nagyon szerettem, de mégis másképp, mint a pesti nagymamámat. Őröla nem lehetett elképzelni, hogy leüljön velünk játszani vagy mesélni. Ő mindig olyan „fenséges” volt, arcán egy sztereotip mosoly, mindenkire kedves, barátságos, de mégis bizonyos mértékig távolságtartó. Nem tudom, mi volt a varázslata, de az egész város imádta. Még ezelőtt 20-30 évvel, mikor Nagykarolyból idekerültem Váradra, sok idős hölgy, aki – ha meghallotta rólam, hogy a Recht néni unokája vagyok – a nyakamba borult és szinte könnyezve mondotta: „Engem a te Nagymamád

tanított.” Pestről került ide, mint fiatal lány, diplomával némettanítónőként. Sokgyermekes család lehetett, de ő volt a család szemefénye, mint azt egy korabeli újságban olvastam. Sok testvére közül kettőről tudok, az egyiket személyesen is ismertem. Ez – úgy tudom a legidősebb – Budapesten lakott, ő volt a Hermann bácsi, Bauer Hermann, magánbankár, úgy tudom, jómódú ember. Ő volt apám nagybátyja, vele tartottuk a rokoni kapcsolatot. Két fia és két lánya volt, az egyik fia Bauer Aladár nagyvilági életet élő, elegáns ember. (Egyszer, már bálozó fiatal lány koromban (apám már nem élt) meghívott bennünket, anyámat és engem egy orvosbálba, utána pedig egy nagyon elegáns étterembe vacsorára. Két jó táncost is hívott nekem, a vacsorát egy külön teremben tartotta, ahol táncolni is lehetett. Még ma is legszebb emlékeim közé tartozik ez a báli éjszaka!) Szegény Aladárral ’44-ben a nyilas rémuralom idején találkoztam utoljára. Véletlenül abban a házban kerestem menedéket, ahol Pista-Magdának laktak, ott beszéltem vele, a lépcsőházban. Másnap hallottam, hogy az éjjel elvitték a nyilasok, sosem került elő többé. – Egyik lánya (mármint a Hermann bácsié) Bauer Sárika, Nagyváradra jött férjhez, Szűcs Bélához, ki a váradi Villanytelep főgépésze volt. Párizsban tanult, külföldet járt ember, de mérnöki diploma nélkül. Sárika, ki svájci intézetben nevelkedett, nem nagyon jól érezte magát a telepi szolgálati lakásban, úgy érezte, hogy az igazgatóék „lenézik”, mert ő csak egy főgépészné, s ez abban az időben lehetséges is volt. Szűcs Béla apám sógorának Szűcs Izsó ipariskolai igazgatónak az öccse volt: Feri és Nellike. Mindkettő még kis gyermek, mikor édesanyjuk meghalt. Feri lett sok-sok évvel később a villanytelep igazgatója, nekem másodunokatestvérem és kedves, jó barátom (akkor már itt laktunk Váradon). Hermann bácsi másik leánya, Nelli (ő volt a nagy Nelli, előbb említett unokahúga a kis Nelli) Gyöngy Lajos nevű jómódú emberhez ment férjhez. Később igen gazdagok lettek, nagy lakásuk volt az Andrássy úton inással stb. Ők nevelték az árván maradt kis Nellit, Sárika kislányát. Gyöngyéknek két fiuk volt. Az idősebbik, Jenő beteges, fiatalon meg is halt. A fiatalabb, György Pál ma is élő, jó nevű könnyűzene-szerző.

Nagyanyám másik fivére Bauer Simon, tudós történész, középiskolai tanár, ha jól tudom, Szegeden, de lehet, hogy Szabadkán. Szabadkán! Az ő fia volt Bauer Herbert, ki később, de még fiatalon Balázs Béla néven Ady Holnaposaihoz tartozott. Költő, író, filmesztéta és még nem tudom, mi minden volt. Én személyesen nem ismertem, mert kislány voltam még, mikor ő 1919-ben külföldre emigrált. Egy fényképét láttam nagyanyámnál ezzel a dedikációval: „Zsófi nénémnek szeretettel, Herbert”. Dutka Ákos meg is említi nagyanyámhoz való kapcsolatát Váradról szóló könyvében (a Holnap városa). Balázs Béla felesége – később – a neves hegedűművésznő, (...) Morini édesanyja volt.

Bauer Simon egyetlen lánya, Balázs Béla testvére később Budapesten ment férjhez. Férje rendkívül érdekes ember volt: dr. Schilling Oszkár, MÁV igazgatósági titkár. Magas, szikár férfi, örökös pipájával. Velük nagyon jó barátságban voltunk, a Damjanich és Rottenbiller u. sarkán levő szép bérházban laktak, hozzánk igen közel, így sokat jöttek hozzánk és mi is hozzájuk. Hilda németet tanított valami iparostanonc iskolában és azt hiszem, nekünk is adott órákat. Látszólag igen rendes polgári életet éltek, de Oszkár egyszerre csak „megbolondult”, otthagya a MÁV irodát és Tordai-Schilling Oszkár néven festeni kezdett. Rézkarcokat is készített és szép sikerrel szerepelt komoly tárlatokon. Egy rézkarcának én voltam a modellje, 19 éves voltam, meg is van a karc, rajta a felirat: „AETATE S. (...) XIX.” Ez a rézkarc igen nagy sikert hozott neki. Kiküldte Londonba egy nagy nemzetközi grafikai kiállításra s ott a katalógus címlapjára került. (Magam is láttam.) Egy olaszországi tárlaton is szerepelt, ott az olasz király, Victor Emánuel megvette magángyűjteménye számára. – Oszkárt mindnyájan nagyon szerettük, nekem is fő bizalmasom volt, de csak mint „bácsi”, egyéb semmi. Lehet, hogy ő gyengédebb érzelmekkel viseltetett irántam, hiszen

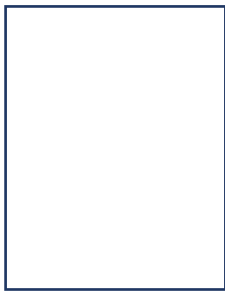
szép kislány voltam, de ezt sosem adta tudtomra, lehet, hogy azért én éreztem. Viszont Hildának – úgy látszik – nem tetszett a dolog, ezért a kapcsolat – ha nem is szűnt meg – de meglazult. – Utoljára '946-ban, a felszabadulás után láttam. Akkor már a Balázs Béla-féle jogdíjak öröksége folytán nagy módba kerültek és fent laktak a Szabadság-hegyi Vörös Csillag hotelben. Egyszer Pistával meglátogattuk őket, de különös véletlen folytán Hilda nem volt otthon s így hármásban igen kellemes estét töltöttünk Oszkárral.

Több testvére is lehetett nagymamámnak, mert egyszer, úgy 11-12 éves lehettem, az utcán megszólított egy néni (akkor már apám nagyon beteg volt), hogy nem vagyok-e a Recht Sándor lánya. Azután megmondta, hogy ő a nagymamám testvére és hallott apám betegségéről és érdeklődött, hogy van? Én valamit motyogtam (nem voltam olyan felvágott nyelvű, mint a mai gyerekek) és elszaladtam. Annyi eszem nem volt, hogy pontosabb felvilágosítást kérjek, „vajh ki ő és merre van hazája?” Anyám, mikor beszámoltam neki a találkozásról, nagyon sajnálkozott, hogy ilyen mafla voltam.

Sokkal később, már Károlyban laktam és dolgoztam az „Új idők”-nek, mikor egyszer levelet kaptam egy ismeretlen olvasómtól. Közli, hogy szokta olvasni a nevemet a lapban és arra kér, írjam meg neki, nem vagyok-e rokona R. S.-nak. Természetesen válaszoltam, hogy a lánya vagyok. Erre ismét írt, hogy nagyon boldog, mert ő unokatestvére apámnak, kiről hallotta, hogy már régen meghalt, ő nagyanyám testvérének a lánya és arra kér, ha Pestre megyek, keressem fel. Megadta pesti lakásának és nyaralójuknak a címét és közölte, hogy ha nyáron jövök, ott keressem fel. Úgy is történt. Valahol Pest környékén volt ez a nyaraló, egy gyönyörű villa, a jómód minden jelével ellátva. Emlékszem, anyámmal mentünk ki helyiérdekűn. A férje csinos, jó megjelenésű úr – várt az állomáson. A néni nagy szeretettel fogadott, Pazar uzsonnát (vagy ebédet? vacsorát?) adott, erre már nem emlékszem, csak arra, hogy már késő este volt, mire hazaértünk. Meghívott, hogyha legközelebb nem éppen nyáron jövök, látogassam meg budai lakásukban. Voltunk is ott, megint anyámmal, szép, úri lakásában. – Azután jött az ostrom, nyilas uralom stb., többet nem tudtam meglátogatni. A nevére sem tudok visszaemlékezni, csak arra, hogy a férje után valami y-os neve volt. Az ostrom után vagy még később már nem tudom, mégis meg akartuk nézni, mi van vele, mint ahogy abban az időben szokás volt utánajárni az ismerősöknek, rokonoknak, hogy élnek-e megvannak-e még. Elmentünk a budai címre, de ott zárt ajtókra leltünk. A házmester mesélte el, hogy a néninek meghalt a férje, a két felnőtt fia nem tudta, hogy az anyjuk zsidó származású. Mind a kettő nagy pozícióban volt. Szegény öreg asszony, miután nem akarta a fiait lehetetlen helyzetbe hozni (abban az időben ez a körülmény megbocsáthatatlan „bűn” volt), elment az útból: öngyilkos lett.

Utoljára – de nem utolsónak – hagytam a testvérei közül nagyanyámat. Nemhogy utolsó, de ő volt a ragyogó csillag a testvérek között és nemcsak a család, hanem egész Nagyvárad – egy nagy kultúrájú város – bálványozta. Előbb tanítónő volt, majd polgári iskolai tanárnő, végül hosszú évekig igazgatónője az akkori Tisza Kálmán téri polgári leányiskolának (ez később „Oltsa Doamna lett, ma pedig Lenin téri általános (?) iskola) és egy kereskedelmi iskolai tanfolyamnak. – Hogy mi volt a titka, hogy egy egész város szeretetét és nagybecsülését megnyerte, azt ma már nem tudom. Más pedagógus is volt, aki évtizedig tanította, nevelte az ifjúságot, mégse ismerte és szerette egy egész város, sőt, az egész ország. 1840-ben született és 924-ben, 84 éves korában halt meg betegség és fájdalom nélkül, hirtelen, egy pillanat alatt, ebéd közben. Egy pesti újság is közölte halálát „A nagyváradai Recht néni halála” címmel. Már 1898-ban, 30 éves pedagógiai működése jubileumán ünnepelték. Kezembem van egy korabeli újságnak, a Nagyváradai Naplónak kivágott lapja 1898. nov. 6-i dátummal, melyben emléksorokat közölnek tanítványaitól, kik

mindnyájan a legnagyobb szeretet és tisztelet hangján írnak róla. Elsőnek Ritoók Emma neves író, Ritoók Zsigmond leánya a következőket: „Minden tanítás között a legtöbbet ér az, ha a tanulás szeretetét tanítják meg.” Azután többek között Fehér Dezsőné, Brüll Berta, Ady Lédájának testvére stb. stb. 1910-ben, 70 éves korában királyi kitüntetést kapott: Ferenc József koronás arany érdemkeresztet. Ez – ha jól tudom – Sándor birtokában van. Erről több újságkivágást őrizek: többek között a Nagyvárad c. újság címlapján a legnagyobb betűvel hozza: RECHTNÉ BAUER ZSÓFIA arany érdemkeresztje. A városházán tartották az ünnepélyt, melynek keretében Hlathy Endre, Nagyvárad város akkori főispánja adta át, vagyis tűzte fel a piros szalagon függő érdemkeresztet. Mint az újság írja, az ünnepség 1910. november 20-án, vasárnap volt. A terem zsúfolásig megtelt, de kinn az egész tér is tele volt emberekkel, akik nem fértek be az épületbe, de mégis jelen akartak lenni. Nagy műsor volt, több szónoklat, a Város megfestette nagyanyám nagyméretű arcképét, mely egészen a rezsimváltásig a Városháza dísztermében függött, határozatot hoztak, hogy utcát neveznek el róla. (Ez azután a rezsimváltás miatt elmaradt.) A kép megvan Magdánál, de sajnos a második világháború alatt tönkrement és most – azt hiszem – a gardrób-szoba-szekrény tetején várja sorsa jobbra fordulását. Sajnálom. Mert ha képzőművészeti szempontból nem is a legjelentősebb alkotás, mégis családi ereklye, melyet meg kellene becsülni. Remélem, Sándor egyszer mégis jobb belátásra tér és rendbe hozatja. Hiszen nem mindenkinek a dédnagymamája kapott arany érdemkeresztet!

Fénykép nagymama kertjében, kb. 1907-ben. Én 3 éves, Pista 1 éves volt. Bal oldalon a nagy kutyánk fekszik.

Még nem beszéltem nagyanyám külsejéről. Magas alak, de nem sovány, inkább telt. Mikor én születtem, ő már 64 éves volt, akkori fogalmak szerint rettentően öreg. Egy régi fénykép szerint hároméves koromban nála nyaraltunk anyámmal. Nagymama mindig nagyon finom anyagból való sötét, hosszú ruhákat hordott, zsinór- meg csipkedíszítéssel, néha egy kis sleppje is volt a ruhának, melyet megemelt az utcán. Szép kék szeme volt és hófehér haja, mely elől kissé hullámos volt s fölötte befont koszorú. Ezt a koszorút este mindig levette – ez póthajból készült – odaült a kis biedermeier fésülködőasztalkája elé, szépen kibontotta, kifésülte, kikeféltte, azután odaakasztotta a tükör mellé. Pista – lehetett úgy 4-5 éves – egyszer meglátta, és így kiáltott fel: „Né! Leszakadt a nagymama haja!” (Utcai viseletnek ún. francia kalapot hordott, akár esett, akár fútt, télen, nyáron. Ez egy magas, főkéntőféle kalapka volt, hosszú fekete selyemszalaggal a két oldalán, melyet az álla alatt masnira kötött. Ünnepi alkalmakkor a tetejébe fehér kócsagot (Reiert) tűzött, nyáron talán virágot. Az égvilágon rajta kívül ilyen kalapot akkoriban már senki sem hordott. A pesti nagymamánk korához illően, de szépen, divatosan öltözködött. De hát Zsófi nagymamának még ez is emelte a méltóságát. Nyakában hosszú aranylánc, ezen „cvikker”. Szemüveget még otthon se láttam rajta. Gyönyörű keze volt és szép, sima ránctalan arcbőre. A háztartáshoz nemigen értett, még nagyapám élt, ő gazdálkodott, azután meg a cselédek.

A háznak az első részét lakta, ennek két bejárata volt, egy elég nagy előszoba kapu alatti bejárattal. Ebből később leválasztatott egy részt és fürdőszoba készült belőle. (A mi

gyerekkorunkban már megvolt.) Innen balra nyílt egy szép nagy utcai szoba, ezt vendégszobának használták. Itt halt meg édesapám 1918. márc. 9-én. Itt is volt felravatalozva. Jobbra két szoba volt, ezeknek ablakai az udvarra néztek. Az első (belső) volt az ebédlő és egyben fogadószoba, innen nyílt a harmadik, nagyanyám hálószobája és egyben „kis ebédlő”. De egy kisebb előszobába nyílt udvari kijáráttal és végül a konyha ablakkal szintén az udvarra. A konyhaablak alatt egy nagy asztal volt, nyáron itt ebédeltünk meg uzsonnáztunk. Ebéd után, mikor nagyanyám lefeküdt kissé szundikálni, ez az asztal volt az én birodalmam. Már akkor megvolt az a szokásom – ami sajnos ma is megvan –, ha valamit csinállok, több mindenfélét rakok ki magam körül. Így kislánykoromban is, hány babám, játékom volt, mindnek kéznél kellett lenni, no meg könyvnek, hogy játék közben hátha másra szottyán kedvem.

Nagyanyáméknak négy gyermekük volt. Két lány és két fiú. A legidősebb Hermina, Minka néném, férjezett Szűcs Izsóné. Izsó bácsi ipariskolai tanár, majd igazgató volt. Az ő öccse az a Szűcs Béla villanytelepi főgépész, aki nagyanyám testvérének a lányát, Bauer Sáríkat vette feleségül és aki szegény olyan korán meghalt. Az ő fia volt Feri, aki nekem két oldalról is rokonom volt: az anyja apám első unokatestvére, apja pedig apám sógorának öccse.

Minka néni kedves arcú, kövérkés, jó kedélyű asszony volt. Nagymama halála utána sokszor nyaraltam nála, már felnőtt lánykoromban is. Két fiuk volt: Imre és Gyula. Imre – kedves, szép, barna fiú – éppen sorkatona volt, mikor '914-ben a világháború kitört. Onnan vonultatták be és azonnal a szerb harctérre vitték, ahonnan többé soha nem jött vissza. Minka néni és nagyanyám is halálukig gyászolták. Jól emlékszem, Budapesten keresztül utazott a harctérre és eljött hozzánk elbúcsúzni. Csinos, jó növésű, önkéntes volt. Mi akkor az Izabella utcában laktunk erkélyes lakásban. Ma is előttem van a kép – akkor 10 éves voltam, tehát jól emlékszem – anyámmal állunk az erkélyen és integetünk Imrének, aki vissza-visszanézve visszainteget.

Gyula, a fiatalabbik orvosnak készült. Pesten járt egyetemre és nagyanyám fivérénel, a már többször említett Bauer Hermann bácsinál lakott. Gyulát nagyon szerettük, sokat járt hozzánk. Csinos fiú volt, szemüveges, szőke. Mikor az egyetemet elvégezte, eleinte a fasori szanatóriumokban alorvoskodott. Egyszer aztán otthagytott csapot-papot, szanatóriumot és felment Bécsbe, hogy Freud professzornál pszichoanalitikusnak képezze ki magát. Ez sikerült is neki. Hazajőve Pestre rendelőt nyitott, majd megnősült – egy gazdag újvidéki lányt vett feleségül. – Volt egy lányuk, aki – miután Gyuláék elváltak, mert a házasság nem sikerült – anyjával kiment Londonba, hol – úgy mondták – híres festőművész nő lett. Gyula lánya: Agatha Sorel. Gyula második feleségét, Lilit Magda is jól ismeri, én is találkoztam vele, mikor '984-ben Pesten voltam. Gyula hirtelen halt meg, elég fiatalon, pontosan nem is tudom, mikor, mert akkor már Nagykárolyban laktam.

Azt még meg kell említenem, hogy Szűcs Izsó bácsinak volt még egy fivére, aki Szirmai Imre néven híres bonviván volt Pesten, a századelő kedvence, Blaha Lujza partnere. (Anyámnak igen nagy tisztelője.) Ő is egyik híressége és büszkesége volt a családnak. Apám, Recht Sándor volt a második gyermek. Gyerekkoráról jóformán semmit sem tudok. Legfeljebb annyit, hogy az Úri utcai premontrei főgimnáziumban érettségizett. Van egy fényképem róla 18 éves korából, hosszú, sovány, nyurga fiú fekete hajjal és világos szemekkel, 1867. november 3-án született. Érettségi után pestre került. Valószínűleg már Váradon is tanították hegedülni, mert Pesten az Akadémiára járt és Hubay Jenő tanítványa lett. Később Joachim József világhírű hegedűművész növendéke volt Berlinben. Volt is egy fényképünk róla, mármint Joachimról, melyen apámnak szóló dedikáció volt. Apámról bővebben talán majd később írok.

A harmadik gyermek, apám testvére ismét lány lett. Sarolta néném, férjezett Arányi Jenőné. Ő is kövérkés asszony volt, Pesten lakott és csak annyit tudok róla, hogy szépen kézimunkázott (a frivolitás nevű csipke táskája mindig a kezében volt). Azonkívül egyetlen gyermeke egy Jóska nevű fiú volt, akivel nekünk gyerekkorunkban nem volt szabad barátkozni, mert irtó rossz kölyök hírében állott. Saroltát a családja Sacinak nevezte (nem Sári!). Nagyanyám legkisebb gyermeke ismét fiú volt, Gyula. A családi krónika szerint rendkívül tehetséges gondokás. Sajnos nagyon fiatalon, 18-19 éves korában tüdőbajban meghalt. Még annyit: nagyanyámnak van egy fényképe nálam, melyre jellegzetes betűivel a következőket írta: „Gyermekeimnek szeretettel Nagyváradon 1908. március 9-én.” Pontosan 10 évvel később, 1918 március 9-én halt meg apám, nagyanyám imádott egyetlen fia. – Vannak ilyen furcsa véletlenek az életben, melyek talán nem is egészen véletlenek.

Ezzel be is fejezhetem apám családjáról általam ismert adatok leírását. – De nem! Mégsem fejezhetem még be: meg kell emlékezniem apámnak még egy unokatestvéréről, Bauer Simon szabadkai tanár harmadik gyermekéről, dr. Bauer Ervinről. Ez a Bauer Ervin Balázs Béla – alias Bauer Herbert – testvéröccse volt, felesége pedig Kaffka Margit, a Nyugat köréhez tartozó neves író. Ervin eredetileg fogorvos volt, később, mikor felesége 1918-ban kisfiával együtt a „spanyol influenza” áldozata lett, kivándorolt a Szovjetunióba, ott átképezte magát biológusnak s mint ilyen jó nevet szerzett magának.

1987. május 5.

Novella

A baloldali szomszédommal a lépcsőházban találkoztam. Hazafelé menve felfelé haladt, miután a földszinten laktunk. Rábámultam és csodálkozva láttam, hogy az orra az arca közepén van és a két füle kétfelé áll. Azért csodálkoztam mert a többi szomszédomnak egyfelé áll a két füle és az orruk a homlokukon van.

Az utcán kislányok játszottak egyik lábukon piros, a másikon zöld zoknit viseltek. A fehérret azért nem tudtam felhúzni, mert a harmadik lábuk éppen nem volt velük.

A tejesholtból egy öregasszony jött ki, éppen sört vásárolt és az orrát piszkálta, és így tovább...

Gyermekdal

(1918) (Abbázia)

„Nincsen párja, de hogy is volna
Párja a Károly király gyermeknyaraltatásnak”
X (...)
Károly király szereti
Mégis büdös babbal eteti:
Nincsen párja,
De hogy is volna párja a
Károly király gyermekkoplaltatásnak.

A két vezér

(Huszka Jenő)

A telegráf drót oszlopára
Két kis veréb egyszerre szálla...
Lecsüggedt szárnyal
Megülnek ott és
Egy a másnak panaszkodott.

A hosszú télről, szenvedésről
Hidegről és a napsütésről,
Egyik fiú volt,
Másik leány,
Megesett szívük egymás baján.

Az egyiket elhagyta párja
Utcát a másik lesi, várja - -
És összebújnak, mind közelébb,
Szegény szerelmes két kis veréb.

Csak egy percig s mindenik látja
Nem ezt kereste,
Nem a párja.
És elrepülnek, vissza se néznek,
Északra egyik, a másik délnek.

III.

Sétálgat a városi nép,
Az ember akármerre néz,
A szem egyebet sosem lát,
Mint fényt, aranyat, cicomát
?
?
Reggel kopog az uzsorás
Ez budapesti szokás!

Taglátás a isoráv pén
Za rebme rákaerrem zén
A mesz tebegye mesos tál
Tnim tnyéf, tanyara, támocic.

Kuplék

I.

Mi az újság Pest-Budán?
Mondjuk el egymás után
Olvad aszfalt, ég a kő
Olvad a járókelő.
Ismeretes régi (...):
Ha nincs eső, hát poros.
Ha meg esik, akkor sáros,
Hanem azért világváros.
Budapest, Budapest,
Ez a kedves Budapest.
De jól fest, de jól fest

Ez a kedves Bu-da-pest!

II.

A korzón este kényesen sleppel
Sok úri dáma
A férfinép sóhajtva néz
És majd megvész utána
Pedig hajszín, arcbőr, gyöngyfogak
Mind svindli, lári, fári
Mert másképp látja reggel azt
a milli-milli házi.

Jánoshegyi kilátón

Itt állt s nézett szét
Erzsébet, drága királynénk,
Hol koronázott fő
Tán soha nem vala még.

S míg elragadó látványon
Lelke merengett (...):
Országunk szíve
Feléje dobog.

Hódolatunk e hegyet
Nevezi Erzsébet (...)
Fogjuk – míg magyar él –
Áldani lába nyomát

(Vörösmarty)

Margitszigeti drámám

Margitsziget, Margitsziget az ősi fák (...),
Hol annyi (...), hol annyi fa (...) foly el a Duna
A vén folyó, a szép folyó, a borzalmas Duna.

A partra csónak kötve ki, a víz tükörsima,
Csábítatóan hívogat, jövel, indulj haza!
A vén folyó, de szép folyó, a borzalmas Duna.

A csábításnak engedék, beültem, indul a'

A hátán ringat, simogat a borzalmas Duna.
A vén folyó, de szép folyó, a borzalmas Duna.

Beült velem még két csibész, gonosz emberfia,
Hitték, hogy úszni nem tudok, csellel befordíta
Elnyelt a víz, a vén folyó, de borzalmas Duna.

A zöldszemű halak, cikázó ponty, csuka, harcsa (...)
Megannyi új, megannyi szép, megannyi nagy csoda
A vén folyó, de szép folyó, csodálatos Duna.

Ráeszméltem magamra, a torkom fullada,
Az ernyedt karcsapások kivittek a partra.
A vén víz megmentett, íme: a jóságos Duna.

1957 ápr.

(1957. ápr. 4-én beesett a Dunába Radnóti Sándor és kiúszott. 11 éves volt akkor.)

Petőfihez

Oh, te lángeszű költő, oh legnagyobb magyar,
Engedd, hogy terólad zengjen ez a hitvány ajak!
Lelkesülök s azt képzelem rólad, hogy látlak,
Versem, lantom téged dicsőíteni akar...

Előlépve sötét ruhában szavalni kezdem el
S ajkadról csak szállnak, szállnak
Mintha soha nem fogynának – a gyönyörű szavak
S tovább, úgy érzem, megszakad e szív, tüdő, mell.

E sok, sok gyönyörűség s ez mind enyém lehet,
(...) eltűnt a látomás ó világszép képzelet!
Sötét és sivár, álnok falak

Eltűnt velük szívemnek fennkölt érzete
Lelkemnek mily szép, mily tovatűnő képzelet!
De szívemben megmaradnak a képzelt szavak.

Budapest, 1956. szept. 24. este

Tisztelettel:

Radnóti Sándor
(1946. május 27-én született,
tehát 10 és fél éves)